

leken met die van de primaten kunnen wij ze bijna rijk noemen. In het vierde hoofdstuk wordt de *Pithecanthropus erectus* beschreven en laat BOULE aan de vondst van DUBOIS alle recht wedervaren, die deze verdient.

Het vraagstuk van den tertiären mensch, waarvan ons geen lichamelijke resten bekend zijn, wordt aan de vraag naar de betekenis der eolithen aangevat. Hoewel BOULE tot de opvatting neigt, dat men den mensch tot in het tertiair zal moeten terugvinden, staat hij, zooals de meerderheid der schrijvers, vrij sceptisch tegenover het eolithenprobleem. Dan worden in drie hoofdstukken de menschelijke vormen uit de opvolgende perioden van het diluvium uitvoerig uiteengezet, en wel achtereenvolgens de kaak van Heidelberg, de Piltdownvondst, het Neanderdalras, het negroïde en het Cro Magnonras. Hieruit zij slechts vermeld, dat BOULE zich aan de zijde van hen schaart, die meenen, dat schedel en onderkaak van de Piltdownvondst niet bij elkaar behooren.

Een aan deze beschrijvingen aansluitend hoofdstuk behandelt den overgang van het oud tot het nieuw steenen tijdperk en de verhouding van den diluvialen tot den recenten mensch.

Een tiende hoofdstuk, over den fossielen mensch buiten Europa, besluit het beschrijvende deel van het boek.

Dan volgen, als laatste hoofdstuk, de „conclusions générales.” Hierin worden objectief de verschillende hypothesen omtrent de genetische verhouding tusschen mensch en primaten in het licht gesteld en aan de feitelijke gegevens getoetst, de theorieën omtrent mono- en polygenese en eindelijk de quaestie naar de plaats der ontwikkeling van den mensch ontwikkeld.

Uit deze opsomming blijkt wel, hoe wij in het boek van BOULE een werk van buitengewone waarde voor de bestudeering van de menschelijke voorgeschiedenis rijk zijn geworden.

VAN DEN BROEK.

SPINOZA en de geneeskunde door M. H. COHEN. Diss. Amst. Drukkerij en uitgeverij J. H. DE BUSSY, Amst. 1920.

De schrijver heeft zich tot taak gesteld den samenhang tusschen SPINOZA en de natuurwetenschap i. c. de geneeskunde van diens tijd na te gaan. In het eerste hoofdstuk geeft hij een overzicht van de geneeskunde, zooals SPINOZA die uit den Talmud leerde kennen, gevolgd door een korte beschrijving van het joodsche artsenwezen in de middeleeuwen. Vooral MAIMONIDES (1135—1204), die herhaaldelijk door SPINOZA aangehaald wordt, had grooten invloed op hem. Ook wordt in dit hoofdstuk besproken de verhouding van SPINOZA tot de artsen van zijn tijd, waarbij aan FREUDENTHAL'S voorstelling, dat SPINOZA meer dan dilettantische belangstelling voor de geneeskunde toonde, terecht getwijfeld wordt. Het was niet meer dan natuurlijk, dat in een tijd, toen er algemeene belangstelling bestond voor de geneeskunde, getuige de toegankelijkheid van anatomische theaters voor leeken en de vertaling in de landstaal van geneeskundige klassieken, ook SPINOZA zich niet afzijdig hield

Van een wetenschap, wier beste beoefenaars dikwijls aanhangers waren van een pantheistische wereldbeschouwing. Bezwaarlijk kan men de voorbeelden door COHEN aangehaald, laten gelden voor een meer dan gewone belangstelling voor de natuurwetenschap. Van meer belang voor zijn omgang met artsen, was het beroep van lenzenslijper, bij de ontwakende belangstelling voor microscopische waarnemingen. De door hem nagelaten bibliotheek geeft op geneeskundig gebied slechts een geringen oogst, die door vriendschappelijke geschenken schijnt ontstaan te zijn. Meer uitvoerig is SPINOZA, waar hij in de *Ethica pars V* praef. de theorie van DESCARTES betreffende de glandula pinealis bespreekt en veroordeelt. COHEN heeft dit gedeelte op uitnemende wijze geschreven, al is het niet geheel waar, dat ten tijde van SPINOZA reeds afgerekend was met de leer der geesten. Men had deze te zijner tijd alleen verstoffelijkt. Reeds lang vóór DE BACK die dit alles nog eens accentueerde, hadden mannen als CARDANUS, ARGENTERIUS en ten deele ook SERVET de leer van den spiritus bestreden. Maar voor dengeen, die de physiologie ten tijde van SPINOZA leert kennen, zal het duidelijk zijn, dat GALENUS nog niet had afgedaan.

Het komt mij voor, maar bewijzen heb ik er niet voor, dat de dualist DESCARTES met de glandula pinealis het analogon voor de ziel wilde aanduiden, in verband met de beteekenis van den penis voor het dierlijke leven. Immers men noemde in den tijd van DESCARTES de glandula pinealis ook wel hersenpenis.

Ook op het gebied van de phylogenie heeft SPINOZA een enkel woord gezegd, een vage aanduiding, méér niet. Dit vraagstuk was, door SWAMMERDAM e. a., opgelost in praeformistischen zin. COHEN wil in een zin, voorkomend in een brief aan OLDENBURG (Oct. 1661) een bestrijding der praeformisten lezen.

Als slot van het eerste hoofdstuk vindt men een uitvoerige, zeer goede bespreking van de wisselwerking tusschen SPINOZA en zijn tijdgenooten, wat betreft zijn eigenlijke levensleer en wereldbeschouwing.

In het tweede hoofdstuk vinden wij besproken het joodsche artsenwezen in Holland ten tijde van SPINOZA. Een naar voren tredende persoonlijkheid is DELMEDIGO, die volgens den schrijver misschien invloed op SPINOZA geoefend heeft in meer algemeenen zin. Van de overige joodsche artsen, die altijd trouwe zonen hunner kerk waren, ging geen invloed op SPINOZA uit, integendeel, zij uitten zich in geschrifte als zijn verklaarde tegenstanders.

In het laatste hoofdstuk wordt SPINOZA's verhouding tot de Hollandsche artsen in het algemeen besproken. Hierbij treedt de bekende NICOLAAS TULP op den voorgrond, die, hoewel ter wille van de kerkelijke vrede medewerkend aan SPINOZA's verbanning uit Amsterdam, hem toch de hand boven het hoofd hield door hem gastvrijheid aan te bieden op zijn landgoed Tulpenburg. Uitvoerig worden TULP's *Observationes* in verband vooral met SPINOZA's psychologie weergegeven. Maar ook anatomische vondsten van TULP ontgingen SPINOZA niet, getuige OLDENBURG's mededeeling van een waarneming, waarbij melk in bloed werd gevonden, waarin zeker een antwoord te vinden is op een mededeeling van

SPINOZA aan OLDENBURG over hetzelfde onderwerp, dat in die dagen een brandend vraagstuk te noemen was.

Een ander beroemd arts STENO behoorde mede tot den vriendenkring van SPINOZA. — Hij trachtte hem zelfs over te halen tot het katholieke geloof, waartoe hij zelf was overgegaan (1669). STENO deed overigens, wat betreft de leer van den spiritus, niets meer dan herhalen, wat DE BACK vroeger verkondigd had. Ten slotte wijdt COHEN nog eenige bladzijden aan DESCARTES, waarbij vergeten wordt mede te deelen, dat DESCARTES' anatomische studiën ongeveer een kwart eeuw vóór het optreden van STENO en SPINOZA, plaats vonden, zoodat de weinige waardeering, die COHEN voor DESCARTES heeft, hiermede verklaard wordt. STENO en SPINOZA hadden een breederen gezichtskring, doordat zij kennis konden nemen van belangrijke ontdekkingen op anatomisch gebied, die het galenisme op zijn fundamente deden schudden.

Het proefschrift van COHEN, vlot geschreven in een stijl, die hier en daar aan BUSKEN HUET herinnert, is een welkome bijdrage tot de kennis van een tijdperk, dat ook voor de geneeskunde niet zonder reden tot onze gouden jaren gerekend wordt.

F. M. G. DE FEIJFER.

Dr. G. J. WITKOWSKI, *Comment moururent les rois de France*. Nouvelle édition augmentée et illustrée. Paris. Bibliothèque des Curieux, 1920.

Wie bij wijze van ontspanning in vrije uren zijn kennis der differentiale diagnostiek en der ziektekundige ontleedkunde nog eens wil opfrissen, schaffe zich dit vermakelijke en gekruide boekje aan. Het is lang niet zoo treurig en doodsch, als titelen titelvignet (een gekroond doodshoofd en twee gekruiste dijbeenderen) zouden doen vermoeden.

Heeft het niet iets koddigs, maar toch ook iets aantrekkelijks, na tien eeuwen nog te gaan uitvisschen, of de „papulae”, waaraan HUGO CAPET in 997 gestorven zou zijn, soms „pustulae” waren, en of hij dus aan „roodvonk” of aan „pokken” overleed? Is het niet leerzaam, uit de beschreven verlamming van LODEWIJK VII († 1180) den juisten zetel van den embolus in de groote hersenen te bepalen? Is het niet een kluijfe voor geschiedkundige fijnproevers, na te gaan, of de „borborygmi” van PHILIPS DEN SCHOONE († 1314), die aan typhus ambulatorius zou zijn bezweken, hetzelfde waren, als wat wij tegenwoordig onder „gargouillement” verstaan? Wie zou niet graag willen weten, of NAPOLEON in den slag van Waterloo door zijn haemorrhoiden is van streek geraakt?

Maar alle gekheid op een stokje. Dit boek vol grappen werkt aanstekelijk, en ik zou niet graag den indruk vestigen, dat ernst en degelijkheid in dit werk ontbraken. Een overvloed van geschiedkundige gegevens zijn hier verzameld, en dikwijls weet de schrijver ons door goede bewijsgronden voor zijn meening te winnen. Toch wordt hij nooit dor en vervelend in zijn betoogen, wel soms vinnig en venijnig tegenover zijn tegenstanders, in het bijzonder tegenover